

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 144 (№ 5)

Ч. 1. Історичні науки

Київ – 2019

Збірник засновано 2004 року. Вихід з друку – щомісячно

Фахове видання
з історичних наук затверджено наказом Міністерства освіти і науки України
№ 1328 від 21 грудня 2015 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

Друкується за рішенням:
Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 11 від 18 квітня 2019 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Співредактори:

Кивлюк О. П., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Муляр В. І., д-р філос. наук, проф. (Україна, Житомир)

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Мирзаханян Р., д-р іст. наук, проф. (Арменія, Єреван)

Михальченко М. І., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України (Україна, Київ)

Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Степико М. Т., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ)

Редакційна колегія з історичних наук:

Войцехівська І. Н., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Дробот І. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Журба М. А., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Лазько Г. Г., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)

Лисак В. Ф., д-р іст. наук, проф. (Україна, Маріуполь)

Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)

Михайлюк В. П., д-р іст. наук, проф. (Україна, Старобільськ)

Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Сушко О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Шоповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 144 (№ 5). Ч. 1. Історичні науки. – 165 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

УДК 614.84(477)«1931–1934»

**МІСЬКІ ПОЖЕЖНІ КОМАНДИ
УСРР У 1931–1934 РОКАХ**
**URBAN FIRE BRIGADES
OF THE UKRAINIAN SSR IN 1931–1934**

Харламов М. І.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного
захисту України (Харків, Україна),
e-mail: mike1982kharlamov@gmail.com,
ORCID: ID 0000–0002–5289–0290

Kharlamov M. I.,

Ph.D. (historical sciences), Associate Professor,
Associate Professor of department of social and
humanitarian disciplines of the National university of
civil protection of Ukraine (Kharkiv, Ukraine), e-mail:
mike1982kharlamov@gmail.com, ORCID:
ID 0000–0002–5289–0290

Метою дослідження є розгляд особливостей структури та роботи вогнеборчих комунальних колективів в містах української радянської республіки у першій половині 1930-х років. Характеризуються особливості складу міських пожежних команд та специфіка їх професійної діяльності. В статті використовувалися проблемно-хронологічний та історико-системний методи дослідження, що надали можливість підійти до аналізу зазначених проблемних питань з науковою об'єктивністю. Дана наукова стаття базується на матеріалах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Ключові слова: пожежні, УСРР, місто, пожежна команда, пожежна охорона.

The purpose of the study is to consider the peculiarities of the structure and work of fire-fighting utilities in the cities of the Ukrainian Soviet Republic in the first half of the 1930s. Features of the composition of urban fire brigades and the specifics of their professional activities are described. The article used the problem-chronological and historical-systematic methods of research, which gave an opportunity to approach the analysis of these problematic issues with scientific objectivity. This paper is based on the materials of the Central State Archives of the Supreme Power and Administration of Ukraine.

Keywords: firefighters, USSR, city, fire brigade, fire protection.

Слід сказати, що вивчення питань структури та діяльності міських комунальних вогнеборчих команд української радянської республіки є новою темою в сучасній українській історіографії. Ґрунтовно дані проблеми досі ніхто з українських істориків не висвітлював. Вказані наукові аспекти, мають науково актуальний характер, оскільки проливають світло на роботу професійних пожежних в українських містах у першій половині 1930-х років, коли вони знаходилися у підпорядкуванні Головного управління комунального господарства та будівництва міст при РНК УСРР. Метою даної роботи є характеристика структури та професійної діяльності міських комунальних пожежних колективів в УСРР у 1931–1934 роках.

У липні 1931 року Головне управління комунального господарства УСРР затверджує нові правила організації та діяльності комунальних пожежних команд республіки. Захист міст від пожеж покладався на пожежну команду міських борців з вогнем. Пожежна команда могла складатися з декількох пожежно-рятувальних частин у різних районах міста. Кількість персоналу

пождружини, її оснащення, кількість структурних підрозділів залежали від умов місцевості та ступеня пожежної небезпеки будівель і споруд у населеному пункті. Очолював пожежну охорону міста начальник пожежної охорони міста. Ця людина мала суттєві повноваження та спеціальні вогнеборчі обов'язки. Керівник пожежної служби міста контролював вогняну безпеку у місті та доглядав за станом пожежної охорони усіх установ, що розташовувалися у межах міста. Він також регулював діяльність усіх пожежних організацій [2, арк. 53в].

У великих містах керівник вогнеборчої служби мав помічників або заступників. Населений пункт поділявся на спеціальні райони, відповідальність у яких покладалася на помічників голови пожежної охорони міста. Останні діяли згідно узгоджених спеціальних правил та виконували обов'язки керівника вогнеборчої дружини міста у своєму районі відповідальності. А також вони відповідали перед головною посадовою особою пожежслужби, який перевіряв роботу своїх «замів» на місцях. Помічники керівника пожежслужби організували заняття з особовим складом частин вогнеборців; готували матеріали зі спеціальної пожежної підготовки. Вони особисто контролювали стан професійної підготовки вогнеборців у підрозділах [1, арк. 59].

До начальницького складу вогнеборців великих населених пунктів іноді входили спеціальні помічники начальника пожежної служби міста з учбової та господарчих справ. Масштабні міста, що мали більше шести пожежних структурних підрозділів, поділялися на райони вогнеборчої відповідальності, які були прив'язані до державного адміністративно-територіального розділення населених пунктів. Очолював кожен район – керівник пожежної охорони, що відповідав за бойовий стан пожежних колективів у межах своєї території контролю [2, арк. 63в].

У містах могло бути кілька вогнеборчих підрозділів, які очолювали професійні борці з пожежами – начальники пожежних частин. НПЧ були відповідальні за стройову, бойову, технічну, адміністративно-господарчу діяльність своєї частини, готували особовий старшинський та рядовий склад «спеціально, хімічно, фізично та по стройовій частині» [1, арк. 61] за визначеними та затвердженими програмами і наказами голови пожежної охорони міста. Вони склали план вогнеборчого захисту району відповідальності своєї частини, а також плани охорони від неконтрольованого вогню особливо важливих державних об'єктів [2, арк. 73в]. Помічник або заступник начальника пожежної частини – виконував обов'язки начальника, у разі відсутності останнього, а також допомагав у справах, зазначених вище.

Постійно у вогнеборчій частині перебувала одна бойова зміна пожежних працівників. Інші працівники могли відпочивати. Змін могло бути від однієї до чотирьох, в залежності від наявності фінансування та матеріального забезпечення, вимог

керівництва, місця розташування тощо. Зміна чергових вогнеборців пожчастини розподілялася на один чи декілька загонів, які мали своїх начальників. Самостійною та самодостатньою тактичною бойовою одиницею вважався загін, члени якого могли забезпечити не менше двох «струмів» води, а також мали змогу встановити пожежну драбину [2, арк. 8].

Голови загонів вогнеборчої частини спільно зі своїм безпосереднім керівником – начальником частини проводили розвідку території пожежі, керували діями свого загону, здійснювали підготовку свого підрозділу у справах з пожежним приладдям та інвентарем, стежили за вірністю дій своїх підлеглих на місцях загорянь [1, арк. 62]. Рядові пожежні без належної спеціальної підготовки призначалися до одного з загонів пожчастини при вступі на чергування. Останні повинні були добре знати свої службові обов'язки, вміти працювати зі спеціальним вогнеборчим інструментом, тримати у доброму стані виданий їм пожежманент, чистити та вміти швидко запрягати коней, знати пожежні «сурми», тобто сигнали, що були прийняті в команді.

Серед пожежних міських команд виділялися кваліфіковані вогнеборці – «стендерники». Вони працювали зі стендерами – такими собі металевими колонками, які кріпилися на підземний водогінний кран або будь яке інше джерело води та допомагали поданню води у пожежні рукави для безпосереднього гасіння вогню [2, арк. 83в]. Ще одним пожежним фахівцем в команді борців з вогнем був – «Старший пожежний при пожежній механічній драбині». Він проводив наступне: командував встановленням драбини на пожежах та навчаннях, керував її переміщенням за розпорядженням головного керівника на місці виникнення неконтрольованого вогню, повинен був першим лізти по драбині та кріпити її кінець мотузкою до даху чи стіни будинку чи споруди. Він же збирав та оглядав драбину після використання, мав доповідати про поламаки заступникові начальника частини та ремонтувати її. Старший по драбині, як і інші вогнеборці, мав добре розбиратися у пожежних сигналах тривоги [1, арк. 63]. Досить відповідальною особою вогнеборчій частині був сурмач (сигналіст). Він грав сигнали під час переїзду до місця загоряння. Знаходячись у розпорядженні голови пожчастини передавав команди за його вказівками сигналами труби, усно або за допомогою телефонного зв'язку. Пожежних працівників, які мали відповідні професійні знання і належну кваліфікацію, призначали працювати при механічних пожежних помпах у якості фахівців – «мотористів» та «машинистів» [2, арк. 9].

Окремим загonom пожежних були «автомобілісти». Одного з шоферів пожежних авто, як правило, призначали бригадиром пожежних водіїв. Головний пожежний – автомобіліст відповідав за загальний стан усіх автомобілів, їх частин та устаткування, керував ремонтом авто на території частини, вів технічну та звітну документацію стосовно витрат запасних частин,

а також паливних і мастильних матеріалів. У пожежкомандах великомасштабних міст, що мали у своєму розпорядженні не менше ніж двадцять вогнеборчих авто, існувала посада командира автомобільної частини [1, арк. 66].

Основною відповідальною особою у вогнеборчому колективі, що відповідала за належний стан коней, був старший візник. Він же старший їздовий. Останній доглядав за станом зброї та іншого «фахового» приладдя в команді, контролював роботу звичайних їздових, обучав їх, слідкував за правильним підковування, поїнням, годуванням, чищенням і так далі. Старший їздовий отримував на складах та базах фураж, а також контролював якість корму для тварин. Рядові візники займалися чищенням коней та чисткою стаєнь, давали коням воду та корми, чистили та доглядали зброю, виїжджали на пожежі [1, арк. 65].

У великих пожежних командах могли існувати посади керівника технічної частини та начальника ремонтної майстерні. Спеціальними працівниками пожежних колективів були співробітники медичної служби. Лікар пожежної команди амбулаторно доглядав за пожежними та членами їх родин, а також виїжджав за викликом працівників до дому. У разі великих пожеж та інших катастроф медпрацівник особисто виїжджав на місце надзвичайної події та надавав усім постраждалим необхідну медичну допомогу, а також координував роботу фельдшерів. До його обов'язків входили: контроль належного санітарного стану приміщень у пожежних частинах району, участь у спеціалізованих нарадах медичного персоналу, підготовка медичних звітів.

Медичний фельдшер, що звітував перед лікарем пожежної команди, виїжджав на усі, без виключення, виклики для надання спеціальної допомоги, готував ліки за рецептами лікаря та передавав їх хворим. Він же доглядав за наявністю необхідних медпрепаратів, слідкував за чистотою автомобіля швидкої допомоги та приміщення медичної кімнати у пожежній частині [2, арк. 103в]. Ветеринарний фельдшер завідував «шпиталем» для тварин, лікував коней, що попадали туди. А також доглядав тих, що були прикріплені до нього за боргом служби. Ветеринар працював в аптеці при лазареті, готував та надавав медичні препарати і інші матеріали ветеринарного спрямування в пожежні команди та лазарет. Він проводив контроль за ветеринарно-санітарним станом коней та їх лікуванням при пожежних частинах [1, арк. 68].

Структура пожежних команд української республіки в містах у досліджуваній період була чітко вибудованою, що дозволяло їм доволі оперативно та якісно реагувати на надзвичайні події пожежного спрямування. В основному більшість членів пожежних колективів українських міст в Українській Соціалістичній Радянській Республіці у 1931–1934 роках добре знали свої посадові обов'язки. Вони знали своїх начальників та порядок дій у тих чи інших службових випадках. В подальшому можливий аналіз опублікованих джерел з проблематики діяльності українських вогнеборців у міжвоєнний період.

Список використаних джерел

1. 'Центральний державний архів вищих органів влади та управління України', Ф.2623. Народний комісаріат праці УСРР, м. Харків (1917–1933), Оп.1, Спр.6207. Документи про нормування зарплати робітникам невоєнізованої пожежної охорони (постанови, звіти, угоди, кошториси, листування), 115 арк.
2. Там само, Спр.6509. Статут внутрішньої служби в професійних пожежних організаціях України, 14 арк.

References

1. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy (Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine)', F.2623. Narodnyj komisariat praci USRR, m. Harkiv (1917–1933), Op.1, Spr.6207. Dokumenty pro normuvannja zarplaty robotnykam nevojenizovanoi' pozhezhnoi' ohorony (postanovy, zvity, ugody, koshtorysy, lystuvannja), 115 ark.
2. Tam samo, Spr.6509. Statut vnutrishn'oi' sluzhby v profesiynih pozheznyh organizacijah Ukrainy, 14 ark.

* * *

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Асланов С. Дж. Веровання населення Барди місце паломництва Имамзаде (Вірування населення Барди місце паломництва Имамзаде)	7
Баран І. В. Українсько–польські взаємовідносини в Галичині на початку ХХ століття (1900–1914 рр.)	10
Білоконь А. С. Роль державних і громадських організацій у подоланні дитячої безпритульності та бездоглядності в УСРР 1920–х рр.	16
Братусь І. В., Михалевич В. В., Гунька А. М. Боротьба за історичну пам'ять Бабиного Яру	21
Гірна Н. М. Культурно–освітня діяльність Патріарха Йосифа Сліпого	24
Довжук І. В. Шлях історика: до 75–річчя доктора історичних наук, професора Г. Д. Казьмирчука	28
Жаркевич Н. Кавалер ордена «Геродота Галікарнаського» з Кальника	35
Журавльов Я. О. Проблеми комунального та транспортного обслуговування у зверненнях громадян до ЦК КПУ (друга половина 1960–х – перша половина 1980–х років)	37
Іванова Л. Г. Концепція слов'янського федералізму М. Костомарова і російська демократія (1840–1860)	41
Коваль О. С. Храми запорозького козацтва часів Нової Січі	49
Ковальський С. В. Президент Кіпру архієпископ Макаріос III в суспільних та політичних оцінках США (1960–1977 рр.)	53
Корзун О. В. Наукові дослідження Всесоюзного науково–дослідного інституту цукрової промисловості у роки Другої світової війни	57
Лавріненко О. В. Розвиток теоретичної електротехніки в Інституті електродинаміки НАН України (1991–2017 рр.)	63
Лаврут О. О. Деякі аспекти будення учительства Української РСР перших повоєнних років (друга половина 1940 – початок 50–х років)	70
Луцак В. В. Самоідентифікація сімейства Уоллесів у американській фермерській традиції	78
Лякович Р. С. Військові мобілізації до дієвої армії УНР на Київщині (листопад 1918 – лютий 1919 рр.)	82
Махорін Г. Л. Ветеринарна освіта і наука в Україні у радянську добу	89
Печериця Т. В. В. Нікітін – визначний подвижник України кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.	93
Пустовалов С. Ж., Чухрай Л. О. Відтворення в макетах гарячих виробництв ранніх східних слов'ян	97
Пуховець Д. С. Ікарій як приклад провінційного римського чиновника кінця ІV ст. від Р.Х. (за промовами Лібанія)	101
Ряполова А. В. Імміграція та імміграційна політика в США: історіографічні підходи	106
Садыгова Ясемен Фейзулла гызы. Библиографические ресурсы по азербайджанской археологии и этнографии: создание, развитие и современное состояние (Бібліографічні ресурси по азербайджанській археології та етнографії: створення, розвиток і сучасний стан)	110
Сваволя І. З. Гендерна політика: проблематика ролі жінки у цивільно–військових відносинах	115
Святнюк К. Д. Державно–правовий статус Західноукраїнських земель 1919–1939 рр. у складі Другої Речіпосполитої	119
Танцюра К. Г. Причини громадянської війни 1948 р. та перехід до Другої республіки у Коста–Ріці	123
Терещенко Н. М. Оцінювання урядових програм та політик у контексті забезпечення якості електронних адміністративних послуг	128
Ткачук А. П. Відмова від ядерної зброї в політичному дискурсі українських партій першої половини 1990–х рр.	133
Труба Р. І. Степ у дослідженнях Омеляна Терлецького	138
Харламов М. І. Міські пожежні команди УСРР у 1931–1934 роках	142
Чайка В. В. Діяльність музичних колективів української діаспори в США і Канаді другої половини ХХ ст.	145
Чорна Н. А., Осмоловська О. Ю. Відносини Болонського університету з католицькою церквою у ХІ–ХІV століттях	150
Шаравара Т. О., Шульга В. Ю. Жіночі сережки в комплексі прикрас України кінця ХІХ – початку ХХ ст.: види, стилі, регіональні особливості	155

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Григоренко О. Рецензія на монографію. Трембіцький А. М. Родина династія Січінських–Чехівських–Січинських–Шандорів: просопографічний портрет (ХVІІІ – ХХІ ст.): монографія. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2019. 850 с.	158
--	-----